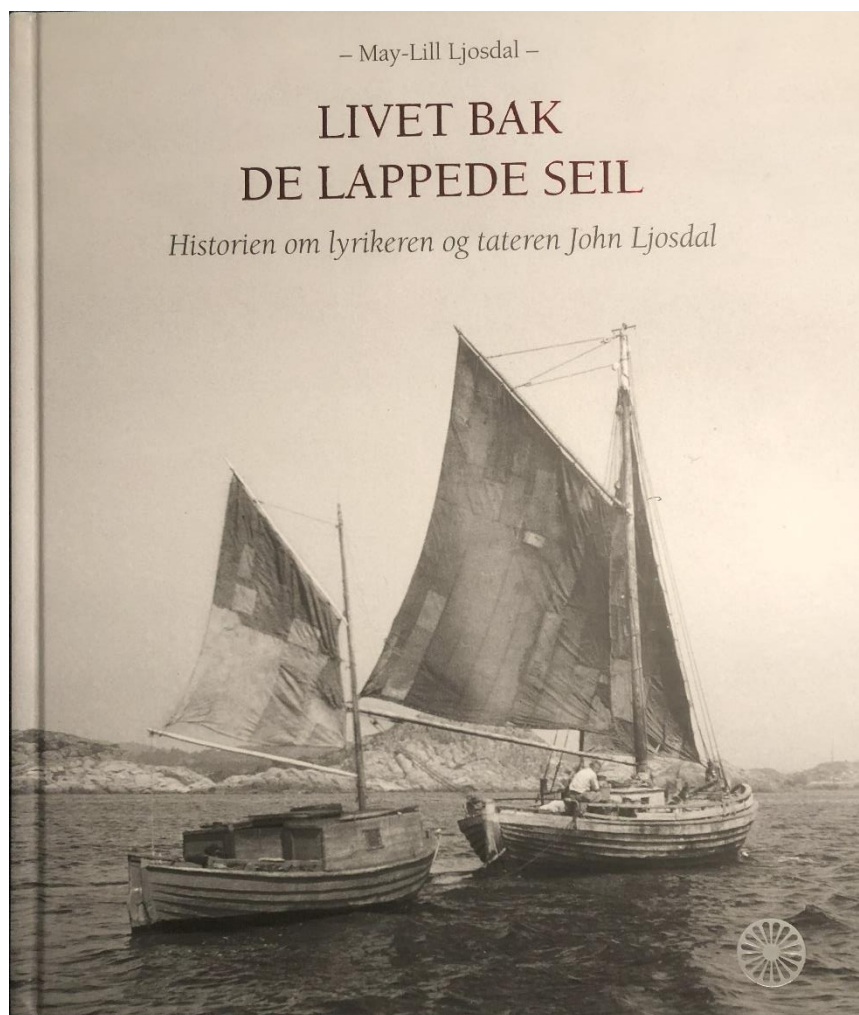

Hvor hadde «de reisende» tilhold i Høvåg?

Under lørdagskaféen 19/10-2024 var tema «De reisende», og hovedinnleder var May Lill Ljosdal som kåserte om sin bestefar, tater og lyriker John Ljosdal og den nylig utkomne boka hennes «Livet bak de lappede seil».

«De reisende» er en saga blott, men det finnes mange i Høvåg som husker dem som et vanlig og karakteristisk innslag i bygdelivet. Blindleia var et viktig kystavsnitt for «De reisende» som kom i båt, men det kom også reisende langs landeveiene i Høvåg. Mange

av de båtreisende tok nok landeveien fatt langt innover i landet for å selge sine produkter og håpe på mat og gaver på gårdene.

Etter foredraget ble deltakerne på lørdagskaféen invitert til å fortelle historier om «De reisende» slik de selv husket dem eller slik foreldre eller slekt hadde fortalt dem.

Det ble en fin del av programmet og mange fortalte inntrykk som utfylte eller bekreftet May Lill Ljosdals fortellinger.

Gjennomgående fortalte alle som tok

ordet at «De reisende» stort sett hadde fått et dårligere omdømme enn de fortjente. Folk i bygda tok normalt imot dem og hjalp til, og det var flere fortellinger om gode forhold. Enkeltpersoner som hadde fått dårlig rykte for tyveri, var man nok på vakt mot, men dette var unntak. For fastboende var livet i skøytene annerledes og helt klart fattigslig, og barneflokkene var ofte store og støyende. Dessuten snakket mange av de reisende romani seg imellom, og bare dette var jo åpenbart fremmedartet.

Anders Bjørnholmen fortalte hvordan to fiskere fra Svinebeida i Gamle Hellesund ble bedt om å være faddere for et barn av en taterfamilie. De takket ja, og ei jente i huset bar barnet til dåpen i Høvåg kirke, i den fastboende familiens dåpskjole. Faren satt nederst i kirka. Ethel Bergstad (1920-2012), som hadde sin barndom på Ramsøya, har fortalt

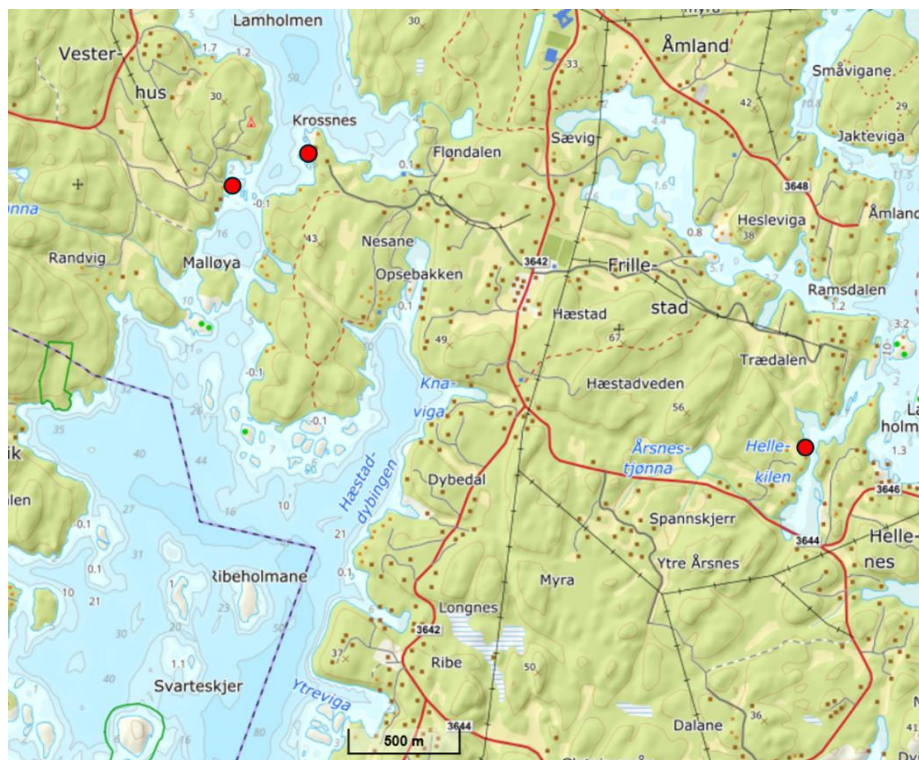
hvordan det hver sommer var skøyter som kom til Høvåg kirke for å få nyfødte døpt. Hun beskrev familiene som hederlige mennesker, men at de hadde det skralt i skøytene sine.

Til Kviviga kom de reisende landeveien til fots, gjerne hele familier. Henrik, Arne og Else Kvivik fortalte at de fleste snakket dialekt som liknet Arendalsdialekten, og at de nok hadde en hang til å overdrive sin elendighet. «Æ har'kje smagt flæsk på lange tier, og egg har æ'kje hatt siden Jul. Du har'kje ein bedde stomp?». Men de var fredelige folk som forsøkte å bidra med sitt, egenproduserte gjenstander og reparasjon av gryter, kanner og blikk. Noen samlet også inn gammelt støpejern som de skulle levere til «fillemannen» i Kristiansand. Henrik fortalte at de satte pris på å leke med barna deres.

Noen tok også inn de reisende på gårdene til overnatting på løer. Dette skjedde bl.a. i Stranda på Ytre Vesterhus hvor de sågar hadde et eget fanteloft i et tilbygg til hovedhuset. Dette var landveisreisende, og noen av dem trengte stell og høy til hestene.

Hvor holdt de båtreisende til i Høvåg? En serie kart ble vist under lørdagskaféen, og det ble satt røde prikker på steder hvor de la seg til for kortere eller lengre tid. Anders Bjørnhomen bidrog med en mengde steder langs Blindleia og vestover til Gamle Hellesund, og han startet egentlig lenger øst i Vestre Moland hvor Sangereidkilen og Justøysundet ved brua var faste liggesteder for flere skøyter.

Kartene under viser Høvåg fra øst i Blindleia til vest i Kvåsefjorden. Det er registrert mange lune plasser i kilene og fjordene, gjerne steder som var ganske lett tilgjengelig og som samtidig hadde nokså enkel og kort vei innover land til gårdene. Det er ingen plasser mellom Gamle Hellesund og Ulvøysund, og generelt få plasser i de ytre kyststrøkene hvor værforholdene er mer usikre for overnatting over lengre tid. I Ulvøysund var det bare én plass oppunder Losheia som ble brukt regelmessig. I Kvåsefjorden er det bare to

påviste steder, mens det er mange i Isefjærfjordens ytre del, og lenger østover i Blindleia og fjordene ved Trøe og Østre Vallesverd.

På innsiden av Åkerøya mot Blindleia var Flesiklauva på Sømminga-landet en fast plass. Et annet navn på denne bukta er «Fanteklauva». Herfra er det enkel

adkomst til hele øyas bebyggelse og befolkning. Et annet sted var innerst i Furøysundet ved Sømmingsskjær.

Berit Haavik Nilsen forteller hvordan hennes bror som guttunge hadde en skremmende opplevelse med et par «slåsskjemper» som etter et slagsmål med kniv kom ruslende nedover til Sømminga med blodige skjorter! Også på Åkerøya var det likevel stort sett fredelige besøk.

Kristin Gauslaa Gilje på Flesi deler fortellinger etter sin mormor Therese Gauslaa (1900-1995) og mor Kristine Gauslaa Gilje (1929-2020) om De reisende (fantene) i Flesistranda og på Klaua (hva hun kaller Flesiklaua på Åkerøya).

Ambrosius var en av de reisende som hadde Flesistranda som ett av sine ankringsplasser, og han med hele sin familie var et velkjent innslag på Flesi. Kristins mormor kunne fortelle om Ambrosius som satt i stua på gården og fortalte spøkelseshistorier så hårene reiste seg på hodet til de ungene som satt og hørte på!

Ambrosius, gift med «Brose-Lena», ble regnet som selve «storkaksen» blant de reisende. Han hadde stor skøyte og penger på bok. Ambrosius var ifølge min mor legendarisk, og det var godt kjent i Høvåg at Gabriel Scott brukte ham som modell for Sebaldis sjel i «Fant». Det var et syn når «Brosene» kom seilende nedover Leia en sommerdag; Ambrosius først på den største skøyta, og alle sønnene etter på mindre skøyter.

Dersom det lå andre reisende der de ville legge til, seilte «Brosene» forbi, og dersom det kom andre reisende og ville legge til der de lå, heiste Ambrosius seilet og forlot stedet med hele sin flokk.

De reisende gikk rundt på gårdene og tigde og solgte sine varer. På gården på Flesi har de fremdeles ett par tvarer som de har laget, trolig også flere gjenstander.

Det gikk en historie på Flesi om at to kvinner fra gårdene der, deriblant Kristins oldemor, tok imot et barn under kummerlige forhold om bord på ei skøyte i Flesistranda. Oldemor var også fadder til et barn som ble døpt i Høvåg kirke. (At fastboende kunne være faddere til barn av de reisende, er beskrevet i «Fant»).

I «Fant» beskriver Gabriel Scott den kalde vinteren da sjøen frøs til, og de reisende ble liggende bl.a. i Flesistranda. Dette var en reell hendelse, og Kristins mormor husket denne vinteren meget godt. Hun fortalte at de reisende hadde det fælt; frøs og sultet, men var også som rimelig kan være, en stor belastning for de fastboende, spesielt på Flesi og Ågerøya, men også innover på Hellevik, Holte og Ørsland.

Etter at Kristins mormor giftet seg og flyttet til Prestholt i Lillesand, var det ikke uvanlig at kvinnene om bord i skøytene gikk den lange veien og kom på døra hennes. De følte at de kjente henne.

Kristins mor husket De reisende godt fra 1930- og 40-tallet og beskrev sitt første konkrete minne om dem: «Det var en strålende sommerdag mot slutten av 30-årene. Jeg satt på bakken utenfor bestefars hus i mitt sommerparadis (Flesi) – og så ei fantekjerring

komme opp fra Stranda, og bak henne gikk en jentunge på min alder; barbeint, fillete og skitten – og det slo som lyn ned i meg: Tenk om det var mor og jeg som hadde gått der!»

Barna var ikke redde for de reisende, de vekket heller medlidenhet, og de opplevdes som et spennende og fremmedartet innslag i hverdagen. Kristins mor gjenga hvordan de fastboende snakket seg imellom når de reisende ankret opp.

«På Flesi foregikk det slik:

- Det har kommet fanter på Klaua
- Å, hvem er det?
- Det og det følget (f.eks. Tønnes og Stina)
- Å, javel – Kanskje vi skal lukke låvedøra i natt?»

Det var også et naturlig spørsmål hvor lenge De reisende kom til å bli. Holdningene til besøket ble justert etter de som kom, De reisende var ulike de som alle andre.

Nancy Isaksen (Bjelle), datter til Halfdan på Ytre Tronderøya husker godt fam. Tønnes Bredesen, som var fast besøkende der. Han lå alltid ved fjellet tvers over sundet fra dampskipsbrygga i Blikssund, hvor der gjerne kunne ligge 3-4 fanteskøyter. Fam. Isaksen hadde et godt forhold til Bredesen. Nancy og søsteren Berna syntes det var spennende når de kom, og de lekte ofte med noen av småbarna som var med. Hun forteller at de faktisk så opp til dem og misunte dem deres frie livsstil. Hennes mormor var alltid snill mot «fantene», og stakk ofte til dem fleskestykker, smør eller stump. Men Halfdan var redd to av Bredesens voksne sønner som visstnok alltid gikk med tollekniv i livreima. De reiste for seg selv i ei grønnmalt sjekte, og Halfdan sørget for å låse alle dører når de var observert i området.

Anders B. husker Bredesens som faste gjester sommerstid på Bjørnholmen og på Steindal, gjerne for å snakke med hans far. Da faren døde, fikk Anders beskjed om å fortelle dem hva som var skjedd. De syntes dette var sørgelig og ba ham hilse sin mor som de visste var skeptisk til dem. De kom aldri igjen etter dette.

Ingjerd Modal husker at Bredesenfamilien på 1960-tallet lå flere somre ved Skibstø i Hellekilen. Herfra tok de veien rundt i bygda, bl.a. til Kvivika slik Henrik og søsknene husker.

